

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВОДНОГО ТА МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

У статті розглядаються окремі проблеми системи підготовки фахівців водного та морського транспорту, організаційно-економічні аспекти сучасного стану системи підготовки фахівців, окреслено шляхи подолання проблем. Розглянуто механізми управління та функціонування системи підготовки.

Ключові слова: система підготовки фахівців, підприємство системи підготовки фахівців, організаційно-економічний механізм.

Сучасні вимоги до професійного рівня фахівців, аналіз вітчизняного та закордонного досвіду надає можливість обґрунтування концептуальної моделі системи підготовки фахівців річкового та морського транспорту. Необхідність такої концепції зумовлена соціально-економічними процесами, що відбуваються в суспільстві (посиленням демократичних тенденцій, підвищенням ролі соціально-економічних та гуманітарних цінностей, розвитком інтеграційних процесів) [1].

У сучасних умовах господарювання особливої актуальності набуває питання ефективності використання трудових ресурсів. Достатня забезпеченість підприємств останніми, їхнє раціональне використання, високий рівень продуктивності праці мають велике значення для підвищення ефективності функціонування будь-якого підприємства, у тому числі - водного чи морського транспорту. Людський фактор набуває стратегічного значення для виживання у нестабільних умовах ринкових відносин [2].

Теоретичні основи управління підприємствами висвітлені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: В. Б. Авер'янова, Дж. Аргенті, Г. Атаманчука, С. Г. Беляєва, І. О. Бланка, У. Бівер, Є. Брігхем, О. П. Градова, А. Г. Грязнова, П. Ф. Друкер, С. М. Ілляшенко, В. І. Кошкіна, В. Малиновського, Г. Мінцберг, В. П. Портер, Джоел Г. Сігела, Р. Таффлера, А. А. Томпсона, Н. М. Тюріної, Д. А. Уткіна, Г. Фандель, Джей К. Шим, Г. Шмален та інших [3-10].

Система підготовки конкурентоспроможних фахівців на світовому ринку праці розвивається і трансформується в нових умовах, на зміну централізованому адміністративному контролю приходять гнучке управління, а вплив на діяльність підприємств системи підготовки фахівців здійснюється за допомогою різних організаційно-економічних методів та інструментів.

Система підготовки фахівців в Україні знаходиться в стані змін. Це потребує аналізу наявних проблем з метою вдосконалення механізму управління цією системою, розробки нових підходів до форм і методів управління; визначення організаційних, економічних та правових аспектів державного регулювання, оскільки організаційно-економічна структура

підприємств системи підготовки фахівців у сучасних умовах глобалізації й інноваційного розвитку не відповідає потребам суспільства.

Метою дослідження є аналіз проблем системи підготовки фахівців водного та морського транспорту, визначення організаційно-економічних механізмів реалізації системи підготовки фахівців в Україні в умовах інноваційного розвитку та зростаючої конкурентної боротьби. Невід'ємними складовими аналізу є: визначення мети аналізу; висування гіпотези на підставі аналітико-економічних міркувань та ознайомлення з конкретними умовами розвитку явища; підбір статистичних матеріалів і їх оцінки, а також систематизація відібраних даних і визначення недостатніх показників; додаткова обробка матеріалу за допомогою спеціальних статистичних методів; формування висновків і практичних пропозицій.

При оцінюванні та прийнятті рішень щодо кадрового потенціалу важливим є аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами та ефективності їх використання. З переходом до ринкової економіки аналіз трудових ресурсів має все більшу вагу, оскільки робоча сила має вартісну оцінку та є конкурентною на ринку праці. Критеріями оптимізації трудових ресурсів стають не тільки економічні, а й соціальні параметри. Соціально-економічні гарантії праці та умови трудової діяльності формують сферу аналітичних досліджень системи підготовки кадрового потенціалу підприємств морського та річкового транспорту.

Потреба в новій концепції підготовки фахівців пов'язана з наявністю значних недоліків у системі. Сучасна концепція підготовки фахівців повинна враховувати український та світовий досвід у цій сфері. Система професійної підготовки фахівців є не статичною, а динамічною та характеризується змістом, функціонуванням і розвитком [2]. Цій системі притаманні фундаментальність, універсальність, науково-дослідна спрямованість тощо. Основними принципами сучасної системи підготовки фахівців, зокрема, є:

- фундаментальність – засвоєння теоретичних основ професійної діяльності в поєднанні з практичним опануванням, формуванням системи теоретичних знань та практичних навичок;
- інтегрованість – зв'язок елементів підготовки

(теоретичної, практичної тощо) і перехід у викладанні дисциплін від аналітичного до синтезуючого підходу;

- універсализація – формування теоретичних знань та практичних вмій і навичок на основі взаємодії та гармонізації всіх рівнів сучасної системи підготовки;
- професіоналізація – вивчення дисциплін у контексті майбутньої професії;
- інтелектуалізація – формування способів та методів розумової і практичної діяльності, що впливають на системний стиль мислення та цілісний світогляд;
- безперервність – послідовність та багаторівневості освіти, безперервність професійного вдосконалювання;
- індивідуалізація та диференціація – забезпечення індивідуального підходу до підготовки майбутніх фахівців;
- інноваційність – варіативність, динамічність змісту, форм, методів і технологій підготовки фахівців з урахуванням сучасних умов;
- національно-регіональний підхід – підготовка фахівців, необхідних для розв'язання проблем (соціально-економічних, екологічних, культурних, гуманітарних тощо) людини, регіону, країни, світу.

Сучасна система підготовки фахівців водного та морського транспорту має багаторівневу структуру. На верхньому рівні – вищі навчальні заклади, нижче – заклади спеціальної професійної освіти. Форми вищої та спеціальної підготовки можуть розвиватися на державній, муніципальній, комерційній основі та поділятися на очну, заочну, вечірню, екстернат тощо. Модель сучасної системи підготовки фахівців передбачає декілька рівнів [2]. Реформування системи підготовки фахівців в Україні здійснюється багато років, але проведені реформи та трансформації в соціумі не дозволяють говорити про завершеність цих процесів. Сьогодні слід застосовувати випереджальну підготовку фахівців з урахуванням прогнозованих тенденцій на світовому та українському ринку праці.

Важливим аспектом оптимізації системи підготовки фахівців є посилення практичної спрямованості навчання, підготовка широкопрофільних фахівців. Полегшити ситуацію на ринку праці зможуть нові підходи до формування замовлення на фахівців із балансом замовлення держави, регіонів тощо.

Раніше вимоги в Україні регламентувалися державним стандартом. Формування ринку праці сьогодні сприяло появі попиту скоріше не з боку держави, а з боку інших роботодавців. Проблема системи підготовки фахівців полягає, зокрема, у невизначеності соціального замовлення [1], яке повинно уточнюватися через зміни на ринку праці. В умовах постійних змін актуальною стає “широта” підготовки, а не її “вузькість”. Важливою її складовою буде самоосвіта студентів, яка дозволить розширити чи поглибити набуті знання. Суттєвим у системі підготовки працівників сфери водного транспорту є її практична спрямованість. Створення моделей фахівців повинно відбуватися у двох напрямках:

- стандартизовані моделі з орієнтацією на державні стандарти і невеликими доповненнями від регіональних структур (наприклад, роботодавців);

– нестандартизовані моделі, орієнтовані на вимоги конкретних замовників.

Для успішної підготовки не слід створювати лише однорівневу модель майбутнього фахівця, її слід зробити багаторівневою, додавши модель процесів управління навчанням, модель викладача тощо. Ключовими моментами, які складають основу розробки моделі, зокрема, є:

- забезпечення якості підготовки (її відповідність тенденціям розвитку ринку праці, необхідність підготовки з нових спеціальностей, володіння сучасними технологіями та широким спектром додаткових знань);
- взаємозв'язок теоретичної підготовки та практики;
- реалізація випереджальної підготовки (врахування прогнозованих перспектив розвитку України);
- спрямованість на адаптивність (гнучкість реагування на попит).

Галузевий класифікатор професій працівників водного транспорту України є базовим документом, що дозволяє керівникам підприємств галузі вирішувати завдання щодо: визначення кадрової політики, розрахунків чисельності основних, допоміжних та управлінських працівників, розподілу кадрів, тарифікації умов та розмірів оплати праці, систематизації статистичних даних, розробки та удосконалення програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, оцінки персоналу та атестації посадових осіб, сприяння оперативному прийняттю управлінських рішень.

Основними характеристиками підприємств системи підготовки фахівців водного та морського транспорту є: кваліфікаційний рівень; рівень акредитації; рівень показників успішності; рівень матеріально – технічної забезпеченості; кількісний та якісний склад викладачів; забезпеченість робочими місцями; кількість студентів; частка державного фінансування та замовлення; напрями підготовки та їх кількість; наявність допоміжних центрів.

Основними підприємствами системи підготовки фахівців водного та морського транспорту в Україні є: Одеський національний морський університет, Одеська національна морська академія, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Київська державна академія водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного [11], яка у своєму складі має: факультети академії, що проводять підготовку фахівців із судноводіння на морських і водних шляхах; Київський коледж морського і річкового флоту; Севастопольський морський коледж; професійно-технічне училище «Миколаївська морехідна школа»; Київське вище професійне училище водного транспорту; Дунайський навчально-консультаційний центр у м. Кілії Одеської області; Миколаївський та Ізмаїльський навчально-консультаційні центри підвищення кваліфікації і перепідготовки спеціалістів водного транспорту; Київський тренажерний центр підготовки спеціалістів водного транспорту.

Класифікація підприємств підготовки фахівців спирається на Закони «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту» та інші нормативно-правові акти. Система підготовки у світі складається із закладів освіти та науки, методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних

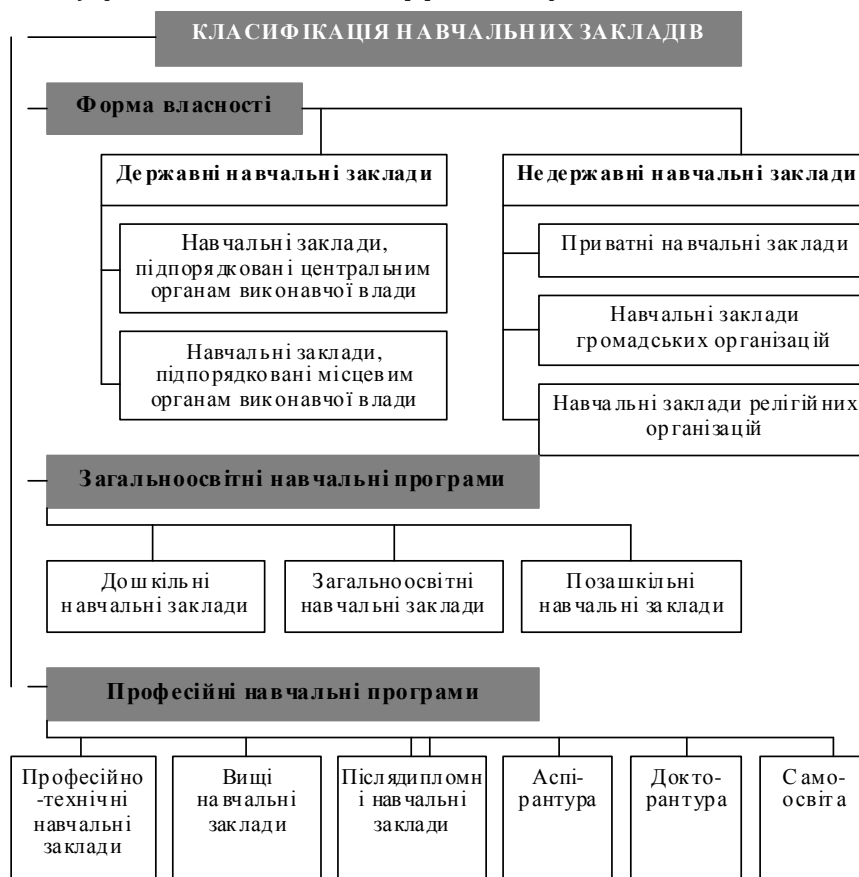

Рис. 1. Класифікація навчальних закладів

Зараз у провідних країнах світу проходять чи вже пройшли реформи системи загальної освіти, у тому числі - підготовки фахівців у різних галузях економіки та різних сферах суспільного життя. Поряд з державними існують приватні навчальні заклади (як правило, платні), частина з яких є привілейованими (англійські "публік скулз", американські незалежні школи і т.п.).

Провідні країни світу зосереджують увагу на проблемі підтримки якості освіти, для чого, зокрема, реформується механізм державного контролю за діяльністю вищої школи (наприклад, в Англії - оцінка Радою з вищої освіти якості вищих шкіл, результати оцінки впливають на розміри державних субсидій).

Посилилася конкурентна боротьба держав у сфері підготовки фахівців (водного та морського транспорту зокрема), освіта в сучасних умовах стає основним джерелом економічного зростання. Значущість внеску системи підготовки фахівців

у реформування суспільства підтверджується світовим досвідом, який доводить, що всі країни, які подолали перехід до сучасних ринкових відносин, розглядали систему підготовки фахівців як пріоритетну у своїй інвестиційній політиці [3].

Організаційно-економічними механізмами сучасної системи підготовки фахівців, зокрема, є фінансові: державне замовлення; цільові пільгові державні кредити для здобуття вищої освіти; за кошти роботодавців; комерційні кредити; гранти та інша благодійна підтримка (фірм та некомерційних організацій).

Критеріями оцінки організаційно-економічних

механізмів управління та функціонування сучасної системи підготовки фахівців є: вартість централізованого ієрархічного управління системою підготовки фахівців; архаїчність окремих інструментів; рівень ривності суб'єктів системи підготовки фахівців; рівень ефективності використання та прозорості розподілу ресурсів; рівень вартості оцінювання якості освітніх послуг; рівень стимулювання більш ефективного використання ресурсів, забезпечення потреб суспільства і ринку праці.

Сучасна система підготовки фахівців та механізм державного замовлення не відповідають сучасним вимогам ринку праці, не забезпечують балансу потреб і пропозицій, а отже, не дотримується ефективного використання бюджетних коштів.

Аналіз системи підготовки фахівців виявив, зокрема, такі недоліки: нестача коштів, неефективне їх використання; застаріла матеріально-технічна база; зниження якості науково-педагогічного потенціалу; низькі темпи оновлення науково-методичної бази; застосування застарілих методів управління. Ці недоліки призводять до зниження якості освітніх послуг; зменшення зв'язків з ринком праці; послаблення мотивації; збільшення розриву України з іншими економічно розвиненими країнами.

Сутність планування розвитку системи підготовки фахівців полягає в оптимальному розподілі ресурсів для досягнення мети - підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців водного і морського транспорту. Сутність планування - обґрунтування цілей і шляхів їх досягнення на основі виявлення комплексу завдань, а

також визначення методів, способів і ресурсів, необхідних для виконання цих завдань та встановлення їх взаємозв'язку. Планування надає можливість виявити проблеми, що існують на ринку праці, визначити необхідні заходи для їх подолання. Прогнозування і планування передбачає: прогнозування розвитку ринку згідно з науково-технічними, економічними, соціально-політичними, організаційно-правовими факторами тощо; аналіз переваг та недоліків системи підготовки; оцінка і вибір варіантів інноваційного розвитку з урахуванням можливостей системи, вибір напрямів розвитку; прогнозування розвитку та планування діяльності відповідно до обраних варіантів розвитку; здійснення контролю за розвитком системи та його коригування; ресурсне забезпечення цільових ринків.

Організаційно-економічний механізм, що пропонується, передбачає підтримку наступних основних принципів планування розвитку системи підготовки фахівців водного та морського транспорту:

Принцип системності – планування підготовки повинно мати системний характер, це означає: існування сукупності елементів, взаємозв'язку між ними, наявності єдиного напрямку розвитку елементів системи, поведінки, що зорієнтована на загальні цілі системи. Реалізація цього принципу повинна/може здійснюватися на основі:

- координації планової діяльності на горизонтальному рівні (на рівні функціональних підрозділів), головні риси координації планування на підприємстві — взаємозв'язок і одночасність;
- інтеграції планової діяльності в межах вертикальної єдності підрозділів, це передбачає, що на підприємстві є відокремлені процеси і підрозділи, але кожен із них діє, спираючись на загальну стратегію підприємства, а кожен окремий план є частиною плану вищого підрозділу та підприємства загалом.

Принцип безперервності – підтримка неперервної планової перспективи, взаємоузгодження довго-, середньо- та короткострокових планів.

Принцип гнучкості – надання планам і плануванню процесів управління та функціонування системи підготовки фахівців здатності змінювати свій напрям відповідно до змін, що відбуваються в Україні та світі.

Принцип точності – забезпечення рівня точності складання планів управління та функціонування системи підготовки фахівців, який може бути сумісним з реальним рівнем функціонування.

Принцип участі – план має складати той, хто його виконуватиме. Принцип тісно пов'язаний з переходом від централізованої до децентралізованої системи управління.

Принцип збалансованості – забезпечення необхідної та достатньої кількісної відповідності між взаємопов'язаними розділами та показниками плану. Головною є відповідність між потребами в ресурсах та їх наявністю.

Проблеми освіти та підготовки фахівців посідають важливе місце у діяльності держави. В Україні є достатньо підприємств системи підготовки висококваліфікованих фахівців водного та морського транспорту. У світі українських фахівців цінують за їх навички та вміння. Хоча в системі підготовки, яка діє сьогодні, є й певні недоліки, але вони можуть вирішитись за рахунок упровадження відповідних

організаційно-економічних механізмів.

Сучасні системи підготовки фахівців водного та морського транспорту інших країн мають свої освітні традиції, які пов'язані з соціально-економічними, історичними та національними умовами. Але всі вони мають і подібні проблеми реформування системи підготовки фахівців, що призводить до об'єднання зусиль всього світового співтовариства для їх вирішення. Аналіз різних систем підготовки дає можливість виділити передумови формування єдиного освітнього простору.

Слід зауважити, що освіта не може бути унітарною, уніфікованою. Ринок, суспільні відносини потребують освіти багатоваріантної, багатокладної. Це означає, що монополія держави на освіту, освітні послуги є абсолютно неможливою. Розширення масштабів підготовки кадрів, у тому числі за рахунок недержавних навчальних закладів, сприятиме інтелектуалізації суспільства.

Список літератури

1. Алфьоров, Ю. С. Моніторинг розвитку освіти у світі [Текст] / Ю. С. Алфьоров // Педагогіка. – 2002. – № 7. – С. 54-63.
2. Субоцки, Дж. Альтернативи риночному університету: нові моделі надання знань в рамках програм громадської діяльності [Текст] / Дж. Субоцки. – Спб.: Питер, 2004. – 453 с.
3. Шим, Дж. К. Методи управління стоимостью и анализа затрат [Текст] / Джей К. Шим, Джоэл Г. Сигел; Пер. с англ. — М.: Филинь, 1996. — 344 с.
4. Фандель, Г. Теория производства и издержек [Текст] / Г. Фандель; Пер. с нем. — К.: ТАКСОН, 1999. — 528 с.
5. Шмален Г. Основы и проблемы экономики предприятия [Текст] / Г. Шмален; Пер. с нем. / Под ред. А. Г. Поршнева. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 512 с.
6. Державне управління в Україні [Текст] : навчальний посібник / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Видавництво ТОВ „СОМІ”, 1999. – С. 35 – 39.
7. Портер, М. Стратегія конкуренції [Текст] / М. Портер; пер. з англ. А.Олійник, Р.Скідський. - К.: Основи, 1997. – 390 с.
8. Бланк, И. А. Инвестиционный менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. - К.: МП "ИТЕМ" ЛТД, "Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 1995. – 448 с.
9. Минцберг, Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации [Текст] / Г. Минцберг; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. - Спб.: Питер, 2001. – 512 с.
10. Економічна енциклопедія [Текст] : У трьох томах / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – Т.1 – 864 с.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.maritime.kiev.ua/>.

РЕЗЮМЕ

Ткаченко Константин

Исследование проблем системы подготовки специалистов водного и морского транспорта

В статье рассматриваются некоторые проблемы системы подготовки специалистов водного и морского транспорта, организационно-экономические аспекты современного состояния системы подготовки специалистов, намечены пути преодоления проблем. Рассмотрены механизмы управления и функционирования системы подготовки.

RESUME

Tkachenko Konstantyn

Investigation of the problem of training of water and sea transport specialists

The article deals with some problems of training of water and sea transport specialists, as well as with the organizational and economic aspects of the current state of training, the ways of overcoming this problems. The mechanisms of management and operation of this system of training have been considered.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2012 р.